

ساخت و مهندسی مدل های اجرایی برای تامین منابع مالی

در جهان حاضر، تامین کردن منابع مالی مورد نیاز به اشکال و رویه های بسیار متنوعی امکان پذیر است. بطوریکه با یک مطالعه اجمالی در این زمینه، به سادگی می توان به دامنه تنوع و گستردگی روش های مورد بحث پی برد. البته دامنه تنوع و تعدد روش های تامین منابع مالی زمینه های بسیار مناسبی را جهت تسریع معاملات مالی و اعتباری فراهم می کند چراکه در واقع تعدد و تنوع روش های مذکور بطور قابل ملاحظه ای فرایند اخذ تسهیلات را بدلیل وسیع تر شدن دایره بررسی شرایط معامله برای گزینش و انتخاب و در نتیجه افزایش قابلیت انطباق انتظارات و اهداف طرفین ذیربط آسان می سازد. با وجود این، پرواضح است که آموزش و فراگیری کلیه روش ها و فنون تامین منابع مالی (در اشکال مختلف آن) بدون رعایت یک طبقه بندی جامع و فراگیر میسر نخواهد شد. مجموعه روش های تامین منابع مالی را می توان بر اساس ماهیت، روش اجرایی، وجوه تشابه و افتراق هر یک از آنها بایکدیگر، بصورت مختلف طبقه بندی کرد. برای روشن شدن موضوع، بدوا لازم است تعاریف ارائه شده از فاینانس یا تامین منابع مالی مورد توجه قرار گیرد.

برای فاینانس تعاریف متعددی بسیار متنوعی ارائه شده است که مطالعه آنها به درک مفهوم آن کمک می کند. در فرهنگ تشریحی لغات، عبارات و اصطلاحات قراردادهای رایج در صنعت نفت بین المللی (مآخذ مندرج در فهرست منابع پیوست)، فاینانس یا تامین منابع مالی به شرح زیر تعریف شده است:

- مدیریت نقدینگی بسیار کلان (بوژه در شرکت های دولتی و بزرگ)
- تامین منابع مالی یا اعتباری (تحصیل یا تدارک وجوه، اعتبار و یا هزینه های سرمایه ای برای یک شخص یا شرکت، معمولاً بایک موضوع مشخص)
- جمع آوری پول یا سرمایه برای عملیات مالی

- علم مدیریت و مطالعه موضوعات پولی، بانکی، سرمایه گذاری، دارایی ها و ایجاد بدهی ها (تعهدات مالی)

مطالعه ی مفهوم فاینانس یا تامین منابع مالی روشن می سازد که فرایند تامین منابع مالی، در واقع به مجموعه ای از طراحی ها و برنامه ریزی های انجام شده برای محقق ساختن اهداف اشخاص حقیقی یا حقوقی اشاره می نماید که نتیجه آن نه تنها به تحصیل منابع مالی و اعتباری لازم که به نحوه تعهد و پرداخت تسهیلات اخذ شده، چگونگی پرداخت دیون ناشی از تسهیلات مورد بحث و پیش بینی منابع لازم برای آن منتهی می گردد. بنابراین، فرایند تامین منابع مالی به طرق مختلفی قابل تعریف است و برای شناخت مفهوم دقیق آن، بدوا لازم است محور های کلیدی یا ارکان اصلی در فرایند اخذ تسهیلات مالی و اعتباری و همینطور روش ها و شیوه های اجرایی رایج آن، ملاحظه گردد.

محور های مهمه های کلیدی و سازنده ی ستون فقرات مدل تامین مالی به سادگی یک جریان نقدی، مالی و یا اعتباری را پدید می آورند و شامل اجزای مستقل زیر می شود:

- منبع / منابع مولد جریان نقدی یا غیر نقدی برای خرید مواد، مصالح و خدمات مورد نیاز در فرایند اجرای موضوع سرمایه گذاری (شامل اشخاص حقوقی یا حقیقی و به عبارت ساده تر سرمایه گذاران مالی)
- منبع / منابع پشتوانه برای پوشش خطر عدم بازگشت منابع مالی (شامل تضامین و وثایق مختلف)
- منبع / منابع مولد جریان درآمدی برای پرداخت دیون ناشی از مصرف منابع مالی سرمایه گذاری شده در رسیدن یا سررسید های مقرر (شامل هر یک از انواع یا اشکال متنوع درآمدی)

در طراحی یک مدل مناسب برای تامین منابع مالی باید مطالعات و ارزیابی های اولیه در ارتباط با هر یک از ارکان اشاره شده در بالا، توسط متقاضی تسهیلات انجام گیرد و برای سئوالات یا مفروضات اولیه به شرح زیر پاسخ های متکی بر محاسبات و امکان سنجی موضوع، استدلالات واقع بینانه، شرایط و عرف جاری در معاملات مربوط ارائه گردد:

- مناسب ترین راه برای شناسایی منابع مالی مورد نظر کدام است؟
- اطلاع رسانی برای اخذ پیشنهاد های تامین مالی چگونه باید انجام گیرد؟

- نحوه مراجعه (یا در صورت برگزاری مناقصه) برای اخذ پیشنهاد تامین مالی جهت دست یابی به منابع مورد نیاز چگونه خواهد بود؟

- چگونه یا با کدام روش باید منابع مالی مورد نظر را تامین کرد؟

- منافع و عواید مورد انتظار از اخذ و مصرف منابع مالی چگونه تقویم و ارزیابی می شود؟

- آیا عواید و سود مورد انتظار از اجرای موضوع سرمایه گذاری می تواند به عنوان یک منبع پرداخت دیون ناشی از هزینه های تامین مالی و اجرایی موضوع سرمایه گذاری مورد استفاده قرار گیرد؟

- آیا برای اخذ منابع مالی مورد نیاز ضامن/ضامین و وثایق مطمئنی وجود دارد؟

پاسخ به سئوالات بالا، سه حلقه اصلی یک مدل تامین مالی را به یک دیگر متصل می سازد. در یک مدل تامین مالی منطقی فرایند شناسایی و تامین منبع/منابع مالی مورد نیاز، نوع و ماهیت تضامین و وثایق قابل قبول از منظر تسهیلات دهندگان و منبع/منابع پرداخت دیون ناشی از استقراض بطور روشن و به گونه ای ترسیم می گردد که ضمن نمایش مخاطرات/ریسک های عملیاتی، مالی و حقوقی مترتبه، راه ها یا روش های مناسب برای پوشش مخاطرات مزبور را توضیح دهد.

فرایند استفاده از منبع/منابع وجوه، اعتبارات و یا تسهیلات تامین شده براساس یک برنامه نقدی واقع بینانه و متناسب با زمان ها یا مواعد پرداخت هزینه های اجرایی در قالب جداول نقدی و برنامه تامین مالی (معمولاً براساس برنامه اجرایی طرح / Project execution plan) شکل می گیرد.

منبع/منابع وجوه، اعتبارات و یا تسهیلات مالی براساس مطالعات و بررسی های اولیه پیرامون نهاد ها و مراکز پولی و مالی و بازار سرمایه شناسایی می گردد. شکل و فرایند تامین منابع مورد نظر بطور مستقیم به انتخاب نهاد تامین کننده منابع مالی ارتباط دارد. برای مثال، بانک ها (صرف نظر از مقوله حیطة تخصصی فعالیت های آنها) ضوابط مشخص و کلیشه ای مدونی دارند و متقاضی تسهیلات به ناچار باید حسب مقررات و دستور عمل های مصوب برای بانک ها، عمل نماید. در مورد سایر نهاد های تامین کننده مالی دیگر (نظیر بازارهای رسمی سرمایه در کشور های مختلف، واسطه ها/دلالتان تامین مالی، موسسات اعتباری و غیره) نیز سبک و روش مشخصی دیکته می شود. از این رو، می توان نتیجه گرفت که قبل از مراجعه به نهادهای تامین کننده مالی بدو باید بر مبنای عوامل میزان زمان بری، هزینه های مالی و محدودیت های حاکم بر فرایند تامین مالی از هر یک از نهاد های مذکور بررسی های اولیه انجام گیرد و با تنظیم جداول مقایسه ای مناسب، بهترین گزینه را انتخاب کرد. بدیهی است درجایی که زمان دسترسی به منابع مالی اهمیت بیشتری نسبت به هزینه های استقراض دارد، مراجعه به منابع سهل الوصول تر (از نظر مدت زمان لازم برای اخذ تسهیلات) در اولویت قرار می گیرد. برای روشن شدن موضوع، فرض کنید یک متقاضی تسهیلات برای اجرای یک موضوع سرمایه گذاری باید یکصد میلیارد تومان پول تامین نماید و فرض اولیه وی آن است که برای تامین این مبلغ، می تواند به طرق زیر اقدام کند:

۱- مراجعه به بانک و استقراض از سیستم بانکی

۲- مراجعه به بازار رسمی سرمایه

۳- جلب یک سرمایه گذار

طبق این فرض ساده، سه امکان بالقوه برای تامین مبلغ مزبور وجود دارد و بنابراین، متقاضی تسهیلات با استعلام مظنه یا هزینه های مالی و شرایط یا قیود مربوط به هر یک از طرق بالا، قادر خواهد بود یک جدول مقایسه ای یا سنجش برای ارزیابی نهایی و انتخاب بهینه ترین طریق به شرح زیر تهیه نماید.

جدول مقایسه طرق فرض شده برای تامین مالی

نوع ی اجرا	بانک/سیستم بانکی	بازار رسمی سرمایه	جلب سرمایه گذار
از طریق مبادله عقود اسلامی	در قالب قراردادهای رایج بورس	از طریق عقد قرارداد سرمایه گذاری	
نرخ سود/بازگشت	۲۲ درصد	۲۳ درصد	معادل نرخ سپرده های بانکی (برای مثال ۲۰٪)
کارمزدها/اجرت	۰/۵ درصد	۱/۷۵ درصد	۱۵٪ مبلغ کل
نوع تضمین	تعهدنامه شرکتی	پرو کردن فرم توثیق نزد بورس یا معرفی نهادضامن	تعهدنامه شرکتی
وثیقه	توثیق یک دارایی	-	توثیق عواید
مدت استقراض	۳ سال	۳ سال	۳ سال
دوره تاخیر/استراحت	-	-	-
دوره بازپرداخت	۱ سال	در یک روز	۴ سال
پیش پرداخت	۲۰ درصد	وصول کل مبلغ در روز معامله	-
شرایط پرداخت	طبق صورت وضعیت (افتتاح L/C)	واریز نقدی	طبق جدول نقدی /بودجه مصوب
جریمه تاخیر (وجه التزام)	۱۴ درصد	۲۵ الی ۳۰ درصد	معادل نرخ بهره در قرارداد
ریسک های عملیاتی و مالی	پذیرفته نمی شود	پذیرفته نمی شود	برعهده گرفته می شود
مدارک مورد نیاز (جهت بررسی و تأیید)	صورت های مالی تأیید شده گزارش (کامل) پروژه اسناد شناسایی شرکت فهرست هویت اعضای هیات مدیره مدارک مشابه بالا برای ضامن	اسناد و فرمت های تکمیل شده بورس با هماهنگی شرکت تامین سرمایه و کارگزار	اسناد و اطلاعات پروژه
سایر موارد بااهمیت	-	-	-

در طرق تامین منابع مالی (finance)، خطرات ریسک های مالی (نوسانات مالی و بازاری)، عملیاتی و اجرایی منتقل نمی گردد و بنابراین، متقاضی تسهیلات ناگزیر خواهد شد در هر شرایطی (شکست یا موفقیت طرح)، عین منابع مالی استقراض شده را به همراه هزینه های مالی مترتبه آن (نظیر بهره/سود، کارمزد ها و غیره) در سررسید پرداخت کند. با وجود این، در قراردادهای سرمایه گذاری خطرات ریسک های قراردادی قابل انتقال می باشد و سرمایه گذار نیز در ازای پذیرش ریسک های مختلف (و عموماً بدلیل تصدی مدیریت اجرایی طرح)، اجرت دریافت می کند. از این رو، روشن است که هزینه قراردادهای سرمایه گذاری (صرف نظر از ترم های مختلف آن) بطور نسبی بالاتر است. در ارتباط با مقایسه دورویه تامین مالی مذکور در جدول بالا (استقراض از سیستم بانکی یا ورود به بازار رسمی سرمایه) نیز نکات مثبت و منفی متعددی وجود دارد. برای مثال، استقراض از سیستم بانکی مستلزم انجام مذاکرات بسیار زمان بر، مواجهه شدن با تشریفات اداری پیچیده و در نتیجه کنده روند پیشرفت کار و مبادله اسناد و مدارک متعدد است. از طرف دیگر، تامین مالی از بازار رسمی سرمایه، اغلب هزینه های تامین مالی را نسبت به سیستم بانکی (که امکان پرداخت تدریجی تسهیلات را فراهم می کند)، بطور قابل ملاحظه ای افزایش می دهد. غیر از آن، ملزومات استفاده از هر یک از روش های مورد بحث بایکدیگر متفاوت است و این امر، تصمیم گیری (یعنی انتخاب بهترین گزینه) را با محدودیت های متنوعی روبرو می سازد. گاهی اوقات، امکان دارد که بدلیل پاره ای از مشکلات، برخی از طرق تامین منابع مالی بنا بر دلایل مختلفی نظیر عدم جذابیت طرح برای برخی از نهاد های تامین کننده مالی، بدحسابی یا فقر صورت های مالی متقاضی تسهیلات، عدم احراز شرایط اولیه مورد نظر نهاد تامین کننده منابع مالی، محدودیت های قانونی (این موضوع بویژه در مورد شرکت های تابع قوانین بودجه ای صادق است) و غیره از حدود دامنه انتخاب متقاضی تسهیلات خارج شود اما آنچه که بطور روشن پایه تصمیم گیری اولیه متقاضی تسهیلات قرار می گیرد، عبارت است از عوامل زمان، هزینه و امکان پذیری.

گاهی اوقات، ضرورت دستیابی به منابع مالی از نظر زمانی در اولویت قرار می گیرد و چنانچه منابع مالی مورد نیاز در ظرف زمانی مشخصی تامین نگردد، هزینه فرصت یا حتی زیان های کلانی (علاوه بر آن) به وقوع خواهد پیوست. از طرف دیگر، گاهی ممکن است که میزان هزینه های مختلف تامین مالی (عموماً با توجه به نرخ بازده مورد انتظار طرح یا هر دلیل محتمل دیگری) از اهمیت بیشتری نسبت به عامل زمان، برخوردار گردد اما نکته مهم آن است که قبل از بررسی و تعیین وزن هر یک از عوامل زمان و هزینه (در فرایند مقایسه طرق مختلف تامین منابع مالی)، بدو مرحله شناسایی و تعیین طرق یا روش های تامین مالی با توجه به شرایط و موقعیت اعتباری متقاضی تسهیلات، بطور واقع بینانه به اجرا درآید زیرا بسیاری از روش های تامین منابع مالی بنابه دلایل متعددی نظیر محدودیت های قانونی، ممنوعیت ها و احکام شرعی، فقدان بستری زیرساخت های مناسب، عدم برخورداری از درجه اعتباری لازم و غیره بطور عملی قابل اجرایی شدن، برای مثال، طرق مختلف تامین مالی فرض شده در جدول بالا برای هر متقاضی احتمالی که از شرایط لازم برخوردار نباشد، قابلیت اجرایی ندارد. برای مثال، اخذ تسهیلات از سیستم بانکی نیازمند برخورداری از درجه اعتباری لازم، معرفی ضامن/ضامین معتبر، ارائه وثیقه یا دارایی با ارزش، رعایت شرایط، ضوابط و تشریفات معمول بانکی و غیره می باشد. بنابراین، احتمال دارد که بسیاری از درخواست های تامین مالی از سوی سیستم بانکی پذیرفته نشود و یا در مرحله بررسی و ارزیابی های اولیه مردود اعلام گردد. از طرف دیگر، با بالا رفتن رقم مورد درخواست برای تامین مالی احتمال اخذ تسهیلات مورد نظر از سیستم مذکور، کاهش می یابد.

در مورد شرکت های دولتی، علاوه بر موارد بالا، باید ملاحظاتی قبلی مربوط به اخذ مجوز های قانونی لازم نیز مدنظر قرار گیرد. ذکر این نکته لازم است که در کشور های در حال توسعه (البته با درجه شدت و ضعف متفاوت)، عموماً روابط اداری در دستگاه های دولتی، نظام اجرایی پیچیده ای را پدید می آورد بنحوی که در نهایت کشور های مزبور فرصت های طلایی سرمایه گذاری را بسهولت از دست میدهند و این امر روند رشد و توسعه اقتصادی آنها را بسیار کند می نماید. از طرف دیگر، (باز با درجه شدت و ضعف متفاوت) دستگاه ها و بخش دولتی در اینگونه کشور ها بطور محسوسی بر بخش خصوصی و فعالیت های مثبت آنها در زمینه جذب سرمایه تاثیر

منفی می گذارد. یک راه حل ساده اما بسیار موفقیت آمیز برای ازمیان بردن لختی ناشی اینرسی های قدرتمند سازمانی در شرکت های دولتی، ایجاد شرکت های تخصصی (ترجیحا) خصوصی (اما وابسته) در زمینه تامین منابع مالی است. زیرا با این تدبیر فرایندهای عملیاتی مربوط به تامین منابع مالی و سرمایه گذاری از حیطه کنترلی مدیریت های ستادی (اغلب ناآشنا با مفاهیم تامین مالی و سرمایه گذاری) خارج می شود و در نتیجه شرکت های دولتی به سهولت می توانند با انعقاد قراردادهای تعیین کننده شرایط خود برای تامین مالی، در مقابل اخذ ضمانت نامه حسن انجام کار، منابع مورد نیاز خود را بطور غیر مستقیم از طریق شرکت های تخصصی مزبور تامین نمایند. از طرف دیگر، شرکت های دولتی می توانند با معرفی موضوعات سرمایه گذاری نظیر پروژه ها و طرح های در دست اجرا از رویارویی مستقیم با تبعات حقوقی و قانونی محتمل قراردادهای تامین مالی و سرمایه گذاری و لزوم پاسخ گویی به قصور احتمالی مربوط اجتناب نمایند و بدین ترتیب، ضمن کوچک سازی سازمان های عریض و طویل موجود، با سرعت بی سابقه ای منابع مالی مورد نیاز خود را تامین نمایند. اتخاذ این رویه در حقیقت دامنه امکانات و انتخاب روش های مختلف تامین مالی و در نتیجه مدل های تامین مالی به صرفه تر را بطور مستقیم گسترش می دهد و مسئولیت بازپرداخت دیون ناشی از استقراض نیز از دمه منابع داخلی شرکت های دولتی برداشته می شود زیرا در این حالت، این عواید مورد انتظار از اجرای پروژه است که علاوه بر وجه الضمان قرار گرفتن از طریق توثیق قراردادهای فروش محصولات آن، منبع بازپرداخت دیون مزبور را تامین خواهد کرد. البته باید توجه داشت که مدل تاسیس شرکت های مستقل متخصص در تامین مالی و سرمایه گذاری با رویه یا روش تامین مالی پروژه محور یا خود گردان (Project finance) تفاوت دارد زیرا در این حالت، فعالیت تامین منابع مالی و سرمایه گذاری و به تبع آن فرایندهای اجرایی به صورت کاملا مستقل در خارج از سازمان شرکت های دولتی و شرکت پروژه (وابسته بدان) اجرا و مانیتور می شود هر چند که شرایط تامین مالی و سرمایه گذاری بطور مستقیم با موافقت شرکت دولتی صاحب پروژه، تعیین می گردد.

مطالب بالا، نقل مختصری است از کتاب آموزش گام به گام فنون حرفه ای تامین مالی و سرمایه گذاری، انعقاد قراردادهای مهندسی و پیمانکاری و... که به قلم مسعود زهدی، نویسنده مجموعه بزرگ سری کتب روش های مالی، حسابداری و اقتصادی رایج در عرصه صنعت نفت بین الملل در دست تحریر می باشد و به زودی به بازار کتب تخصصی و حرفه ای نفتی عرضه خواهد شد.

در حال حاضر از همین نویسنده منابع زیر جهت مطالعه تخصصی حرفه پژوهان پیشنهاد می گردد:

منابع :

- ۱- فرهنگ تشریحی لغات، عبارات و اصطلاحات قراردادهای رایج در صنعت نفت بین المللی - ناشر هزاره سوم
- ۲- منطق طراحی، تدوین، سازماندهی و مدیریت قراردادهای نفتی، EPCF, F. در صنعت نفت و گاز بین المللی - ناشر هزاره سوم
- ۳- دوره کامل ساختار قراردادهای سرمایه گذاری و فاینانس در صنعت نفت بین المللی - ناشر هزاره سوم
- ۴- مجموعه کامل اصول و مفاهیم علمی و کاربردی در فاینانس پروژه و فاینانس سازمان یافته - ناشر انتشارات نقش بیان
- ۵- الگوهای رایج سرمایه گذاری در صنعت نفت و روش های تامین منابع مالی پروژه های صنعتی - مطالعات بین المللی انرژی
- ۶- روش های مالی و حسابداری در قراردادهای بین المللی صنعت نفت، گاز و پتروشیمی - ناشر انتشارات بهجت
- ۷- روش های مالی و حسابداری در قراردادهای بین المللی و بیع متقابل - ناشر انتشارات بهجت
- ۸- روش های مالی و حسابداری در قراردادهای بیع متقابل - ناشر انتشارات بهجت